

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ**В ПОЕЗІЇ МІЛІ ЛУЧАК**

У статті проаналізовано критерії розмежування неологізмів від інших типів інновацій, зокрема okazionalizm, розглянуто співвідношення понять “okazionalizm” та “neologizm”; здійснено аналіз індивідуально-авторських неологізмів у поезії Мілі Лучак; схарактеризовано їх семантику та словотвірні особливості.

Ключові слова: *неологізм, okazionalizm, індивідуально-авторський неологізм, мовна норма, спосіб словотворення.*

ИНДИВИДУАЛЬНО-АВТОРСКИЕ НЕОЛОГИЗМЫ В ПОЭЗИИ**МИЛИ ЛУЧАК**

Татьяна Окуневич

В статье проанализированы критерии разграничения неологизмов от других типов инноваций, в частности okazionalizm, рассмотрено соотношение понятий "neologizm" и "okazionalizm"; осуществлен анализ индивидуально-авторских неологизмов в поэзии Мили Лучак; охарактеризованы их семантика и словообразовательные особенности.

Ключевые слова: *неологізм, okazionalizm, індивідуально-авторський неологізм, мовна норма, спосіб словообрання.*

INDIVIDUAL NEOLOGIZMS COPYRIGHT IN THE POETRY**OF MILES LUCZAK**

Tetyana Okunevich

The article deals with the criteria of differentiation of neologisms from other types of innovation, including okazionalizm. The relationships between “neologizm” and “okazionalizm” are examined. The analysis of individual author’s neologism in Milia Luchak’s poetry is performed, their semantics and building features are determined.

Key words: neologism, occasionalism, individual author's neologism, linguistic norm, way of derivation.

Виникнення нових слів у мові – процес перманентний. Його перебіг у різні періоди розвитку літературної мови відбувається неоднаково інтенсивно. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. позначився змінами в політичному, економічному та культурному житті суспільства, що викликало появу нових реалій і понять, які потребували номінації. У зв'язку з цим виникла необхідність вивчення шляхів оновлення лексичного складу мови, уточнення класифікація лексичних новотворів.

Мета наукової розвідки – простежити вживання неологізмів у поетичних текстах. Завдання: 1) виявити авторські неологізми в поетичних текстах; 2) дослідити способи їхнього творення; 3) показати роль неологізмів в аналізованих творах.

Дослідження лексичних новотворів зумовлене підвищенням інтересу лінгвістів до проблем неології взагалі (Е. Ханпіра, О. Ликов, В. Лопатін, М. Бакіна, О. Габінська, О. Земська, А. Брагіна, А. Березовенко та ін.) й української зокрема (Г. Віняр, Г. Вокальчук, М. Кочерган, Д. Мазурик, О. Стишов, А. Самойлова, О. Тараненко, В. Чабаненко, та ін.), спонукає до осмислення природи неологізмів і до систематизації неологічного матеріалу. Простежується й неоднозначність думок науковців щодо визначення понять “неологізм” і “оказіоналізм”.

В енциклопедії «Українська мова» знаходимо наступне визначення неологізмів: «Незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням законів словотворення чи мовної норми, що існує лише в певному контексті, в якому воно виникло» [10, с. 432]. В енциклопедії наголошується й на основних особливостях індивідуально-авторських неологізмів: вони зберігають свою новизну, незалежно від реального часу їх утворення, тоді як неологізм може втрачати свою новизну, переходячи

до активної чи пасивної лексики; індивідуально-авторські неологізми характеризуються невідтворюваністю та ненормативністю, творяться переважно морфологічними способами словотвору [10, с. 432].

Досліджуючи неологізми, М. Шанський зараховує ці лексико-семантичні одиниці до таких, що позначені стилістичним “відбитком свіжості”. Учений відзначав, що нове слово є неологізмом лише доти, доки мовець усвідомлює його предметно-логічну новизну або стилістичну своєрідність.

У науці відоме й інше розуміння поняття “неологізм”, зміст якого значно ширший: воно охоплює всі нові явища в царині лексики або лексичної семантики, які виникли протягом певного періоду, незалежно від того, чи відчувається в них стилістичний відтінок свіжості і незвичності, небуденності, чи він уже стерся.

Ці два розуміння неологізму суттєво відрізняються одне від одного. Науковці, досліджуючи проблеми неологізмів, звичайно враховують названі підходи. Зрештою, незважаючи на деякі розбіжності в дефініціях, поняття неологізмів зводяться до двох формулювань: 1) неологізми – це слова або мовні звороти, створені для позначення нового предмета, явища чи вираження нового поняття [1]; і 2) неологізми – слова, сполучення слів чи вислови, які або з’явилися в мові на певному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми), або були вжиті тільки в якомусь тексті, чи в мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські, неологізми – okazіоналізми) [3]. Незважаючи на ґрунтовність цих визначень, їх не можна прийняти за основу, оскільки вони охоплюють не всі різновиди інновацій.

Лінгвісти (І Дегтяр, В. Звегинцев, А. Ликов), розмежовуючи поняття, визначають критерії їх диференціації. Так, І. Дегтяр виділяє такі критерії розмежування неологізмів та okazіоналізмів: час появи слова (фактор історичного періоду народження слова); наявність – відсутність конкретного автора (для неологізму авторство не є суттєвим, однак для

оказіоналізму авторство співвідноситься з конкретною особою – творцем цього оказіоналізму); відчуття – невідчуття новизни слова (неологізм належить до загальної низки мовних історичних змін, що не властиво оказіоналізму); входження – невходження в мову (неологізми входять в мову і є приналежністю мови, а оказіоналізми – це власне мовні факти) [4, с. 85].

Оказіональні слова вивчаються в різних аспектах. Значний унесок у теорію оказіонального словотворення зробили О. Габінська, О. Земська, М. Калніязов, О. Ликов, В. Лопатін, Н. Фельдман, Е. Ханпіра та ін. На українському мовному ґрунті особливості утворення оказіоналізмів вивчали Г. Вокальчук, В. Герман, Л. Павленко, О. Стишов, В. Чабаненко та ін. У лексикологічному аспекті оказіоналізми розглядали О. Александрова, А. Брагіна, О. Габінська. У лексикографічному аспекті оказіональні одиниці розглядалися А. Брагіною, Н. Котеловою, В. Лопатіним, Н. Фельдман, О. Чирковою та ін.

У науковій літературі використовують різні терміни для цих лексичних одиниць: оказіональне слово (Н. Фельдман), одноразовий неологізм (Е. Різель), авторський неологізм (Р. Кисельова), поетичний неологізм (І. Загрузна), авторський новотвір (В. Виноградова), художній неологізм (А. Бровко), мовленнєвий новотвір (Г. Клименко), індивідуальний новотвір (В. Хохлачова), індивідуально-авторський новотвір (Ю. Стехін), слово-метеор (М. Степанова), слово-саморобка (Н. Фельдман), слово-беззаконник (О. Земська), слово-експромт (К. Чуковський), егологізм (І. Аржанов), індивідуалізм (Р. Намітокова) тощо.

Аналізуючи наукову літературу, виявлено більше 30 термінів на позначення подібних понять. В. Лопатін вважає, що різні назви цікаві тим, що «кожний із пропонованих термінів по-своєму виправданий, характеризує явище зі свого боку, зі свого погляду, й тим самим воно різнобічно висвітлюється» [8, с. 64]. Щодо цього І. Дегтяр має іншу думку: «...Численність різноманітних термінів на позначення одного й того

самого явища не тільки не сприяє взаєморозумінню між лінгвістами, а й певною мірою шкодить більш глибокому вивченню самого явища» [4, с. 131]. Спираючись на викладене, можна зробити висновок, що проблема вивчення новотворів оказіонального характеру не одержала остаточного вирішення, про що свідчать розбіжність у термінології та різні думки щодо великої кількості термінів на позначення однотипних явищ.

З усієї сукупності терміни «оказіоналізм» вважається загальноновизнаним і використовуються багатьма лінгвістами. Сама назва (від латинського *occasio* – випадок) доводить, що подібні слова створюються відповідно до конкретної ситуації (випадку). На думку Л. Данилової, «...термін «оказіоналізм» – найбільш вдалий на відміну від «індивідуальний неологізм», та низки інших. У ньому досить чітко визначено специфіку подібних слів, утворених індивідуально конкретним автором: обслуговувати мінімальний контекст, певний приватний випадок, певну мовленнєву ситуацію; ці слова не претендують на те, щоб закріпитися в мові, увійти до загального вжитку» [3, с. 89].

За способом творення індивідуально-авторські неологізми поділяються на лексичні й семантичні. Семантичні неологізми – це нові значення, що з'являються в словах, уже наявних у мові. Лексичні – творяться з наявного в мові матеріалу властивими для даної мови словотвірними способами. У художній літературі переважають саме лексичні новотвори.

Вивчення індивідуально-авторських неологізмів – одне з актуальних питань сучасної лінгвістики, адже мова є живою та динамічною системою, що постійно змінюється та розвивається, а мова художньої літератури – багатим джерелом для вивчення цих змін.

У нашій розвідці будемо послуговуватися терміном «індивідуально-авторські неологізми», оскільки такі неологізми, з'являючись в поетичному тексті, надають йому неповторної індивідуальності, довершеності. Цікаву думку щодо творення досліджуваних слів висловив

Б. Томашевський: «Неологізми – це такі слова, які створює сам митець, сам поет, письменник не для того, щоб дати їм загальний ужиток, увести їх до загальноживаної мови, в загальний словник, а для того, щоб читач відчував у процесі сприйняття самого художнього твору, як перед ним народжується нове слово. Неологізм повинен завжди сприйматися як певний винахід саме даного митця, він неповторний» [9, с. 153].

Міля Лучак належить до когорти українських поетів, чия нестандартна творчість пройнята органічною цілісністю світу, інтонаційною неповторністю. Сьогодні українське мовознавство стоїть перед проблемою вивчення внеску кожного майстра слова в мовотворчий процес. Г. Вокальчук відзначає, що «оригінальні лексичні номінації не повинні безслідно зникати для лінгвістики. Багато новотворів потребують того, щоб їх зафіксували – і як факти мовленнєві, і як такі, що дотичні до царини мови» [1, с. 5]. Досліджуючи мовний образ поета, ми доповнюємо картину національного мовно-культурного простору.

Постійно збагачуючи свою мову новотворами, Міля Лучак відає перевагу іменникам-новотворам. Це природно, адже однією з основних функцій іменника є номінативна, тобто здатність називати поняття: «музи з *Надгалактики*», «музи з *Праерря*», «*копитування срібнокіння Христа*», «*між яблухиннями ... садів*» та ін.

Найбільш продуктивним способом творення іменників, що використовує Міля Лучак, є складання слів або основ, мета яких – уточнення, доповнення образу: «*іночерпець твій посуд інобарвний*», «*і проходить безкінцешляшия до планетонеба йдучи*», «*на власнотворонебі бачити Анголів*», «*З подертим односонцем Зірками у скороченні Місяцем голим як камінь*» (с. 24),

У текстах поетеси знаходимо як логічно передбачувані неологізми: «*злосилля*», «*добродух*», «*лісодерева*», «*травеньрай*», «*яскравозолота*», «*травеньзірка*», «*стоокеани*» («*Поруч Вега Яскравозолота Зорезірка*» (с.27); «*Своєрідних доброзичливих і жорстоких Глибоких як архаїки часи і*

стоокеани Чимало ран нанесено душі» (с.42); «*Розланцюжений народ Дивохрест відчитав»* (с.6); «*З ким ходала б я малоніжкою»* (с.17)), так і цілком несподівані, оригінальні – «*бісоворогогадюкородчани»*, «*чужобісодочкосини»*, «*сонцериззіниття»*: «*А усі духи відлетіли у вирій Першокосмося й Першоерря»* (с. 17); «*Які на наші серцетіла завдали Бісоворогогадюкородичанини й чужобісодочкосини»* (с.25); «*Отче наш! Що єси над іксогрекосвітами»* (с.30) тощо.

Досить часто Міля Лучак «любується в кольористиці», в якій домінує темний колір, насичений холодними картинами спустошеної землі: «*за горизонтом чорнорайдуг»*, «*чорноріддя небес»*, «*дивочас зчорнів»*, «*чорногрунтям лягає»*, «*червоночорніє небо»*, «*між чорнодірами сторіч*» та ін., що свідчить про надреалістичність поетичного світу мицкині: «*Як тині дві у темночасі Непізнані людьми Будуть роки»* (с. 98); «*Коли любов моя Мов удова Одна...У чорноперстень Одягла вік кінця»* (с. 43); «*Як у наш еро час кожне з них Чорнотрунням лягає Червонь чорніє небо і сонця вогонь»* (с.25); «*Між роздертими чорнодірами сторіч зупиніться златосрібноконі»* (с.22). Поряд із чорним кольором поетеса звертається й до інших кольорів, щоб точніше передати свої відчуття від сприйняття навколишнього світу: «*Я повертала у час кожен З лелеками чайками Лебідками срібнобілими»* (с. 56); «*Що мені різьбити Планету сонць червонорожу Чи... Галактику»* (с. 32); «*Очима синьо-сірими у чорноті Спасіння благають»* (с. 35).

У своїй поетичній творчості Міля Лучак використовує не лише іменники-неологізми, а й неологізми-прикметники з метою увиразнення своїх текстів, які утворені за допомогою різних словотворчих формантів – «*живовічний»*, «*бездверний»*, «*забичованийий»*, «*нарічний»*: «*І так насущний Що у молитвах живовічний Під Вашими руками Прийшов Україною... степом і Дніпром»* (с. 67); «*У хату Христову Забичованих могил Прапрадідів»* (с. 56); «*Розланцюжений народ Дивохрест відчитав»* (с. 79);

«Хатини кульгавими стали *Безвіконні і бездверні*» (с. 45); «Гам згустки Сонць Що горять *пречудосильними* вогнями» (с.21).

Окремо варто відзначити, що в поезії Мілі Лучак трапляються неологізми-числівники у поєднанні з іменниками, хоча ця частина мови практично не вживається для творення нових слів. Так, наприклад, у її поезії з'являються неологізми «*стоокеани*», «*однодень*», «*роки трипорі, двопорі*» та ін.: «Своєрідних доброзичливих і жорстоких Глибоких як архаїки часи і *стоокеани* Чимало ран нанесено душі» (с. 97); «Аж в *однодень* прийшла ніч Висохло чорнило Папір ув'язнили» (с. 26); «Як тіні дві у темночасі Непізнані людьми Будуть роки *Трипорі Двіпорі*» (с. 67); «Аж по... час кінця З подертим *односонцем*» (с. 34); «Якийсь слід на слідах Залишавсь *стороками*» (с. 15). Очевидно, такий прийом Міля Лучак застосувала або з метою гіперболізації, щоб у читача склалося переконливіше враження щодо великої чисельності, або з метою виокремлення певного проміжку часу.

Уживані в поезіях дієслова належать теж до частин мови, що нечасто стають індивідуально-авторськими неологізмами: «У ночі і дні новолюди Колясами рідноїздами й авто А слід все одно *новородиться*» (с.114). Переважно такі неологізми творяться за допомогою префіксів, які додають нового значення уже існуючим дієсловам, як наприклад, «над потоком й Вігром *Запоточились* й *завігринились* сльози» (с.16);

Варто відзначити, що характерним для поетеси способом творення неологізмів-дієслів є утворення від уже існуючих іменників особових форм дієслів: «вівці *праникують* хутра», «океани *калабаняться*», «*бджоляться* у метушні», «*присонцюють* до ... планет», «*копитають* у загоні»: «Пахне росами і пшеницею Що *серпили* наші прадіди» (с. 28); «Тобі *молитвую* І питаю... « (с. 14); «Здавалось у Раю Але «Вісла» *розторнадила* Землю мою І пеклом стали Раї на півночі країни» (с.28) тощо

Доволі часто Міля Лучак вдається й до інших способів словотвору, використовуючи різні словотворчі форманти. Наприклад, префіксальним

способом утворені неологізми «*предкоріння*», «*прапредземля*», «*прапраери*», «*празабуття*»; суфіксальним – «*чорнота*», «*вогняниця*», «*сльозистість*», «*жебрухастість*»; префіксально-суфіксальним – «*розмоленість*», «*пречервоність*», «*обпростинена*», «*розобручалений*», «*запоясений*» та ін. І це далеко не повний перелік неологізмів у творах Мілі Лучак.

Отже, індивідуально-авторські неологізми в поезії Мілі Лучак надзвичайно різноманітні. Їх аналіз дозволив зробити висновок, що поетеса не боялася експериментувати, активно шукала нові способи вираження власних думок, зробивши значний внесок у розвиток української художньої мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) : [монографія] / Г. М. Вокальчук; за ред. А. П. Грищенка. – Рівне : Науково-видав. центр «Перспектива», 2004. – 524с

2. Герман В.В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60–90-ті роки): автореф. дис. ... канд. філол. наук / В.В. Герман. – К., 1999. – 22 с.

3. Данилова Л.В. К вопросу об окказионализмах и способах их образования (на материале поэзии А. Вознесенского, Е. Евтушенко, Р. Рождественского) / Л.В. Данилова // Стилистика художественного текста: Межвузовский сборник научных трудов. – Фрунзе: КГУ, 1984. – С. 89–98.

4. Дегтярь И. Г. Некоторые особенности сложных окказиональных образований “синтаксического типа” / И. Г. Дегтярь // Некоторые вопросы глагольных категорий германских языков: межвуз. борник науч. трудов. – Пятигорск : Пятигорский гос. педагогический институт иностранных языков, 1986. – С. 63–68.

5. Колоїз Ж.В. Семантичні неологізми як результат семантичної деривації // Вісник / Харк. Нац. Ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2005. – № 659: Сер: філологія, вип 44. – С. 6–1.

6. Лучак Міля Поезії // Український літературний провулок : Т.1 / Міля Лучак / Ред. Ю.Гаврилюк, В.Грабан та ін. – Білосток, 2001. – С. 15–32.

7. Мазурик Д. Лексичні інновації 90-х років ХХ століття в системі української мови / Д.Мазурик // Українська філологія: школи, постаті, проблеми. – Львів, 1999. ч.2. – с. 156–163.

8. Стилїстика української мови : [підручник] / Л. І. Мацько та ін. [за ред. О. М. Мацько]. – К. : Вища шк., 2003. – 463 с.

9. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика / Б. В. Томашевский. — М. : Аспект Пресс, 1999 231 с.

10. Українська мова : Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000.

Відомості про автора:

Окунович Тетяна Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства Херсонського державного університету.